

KİTABİYAT

Ayşe Nur ÖZDEMİR*

Tosyavizade Doktor Rıfat Osman, *Millî Mecmua'daki Edirne Abideleri Yazıları (Evleri, Konakları, Bahçeleri, Nehirleri, Köprüleri)* (Hzl. Recep Duymaz-Yüksel Topaloğlu), Trakya Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015, VIII+272 s.

Türk tarihi boyunca hem idari hem ticari, hem de kültürel bir merkez olan, “mutluluk kapısı” olarak anılan, işgaller karşısında bir “serhad” görevi ifa eden Edirne, mazisindeki görkemli sahnelerin yanı sıra, kültürel zenginliğinin tecessüm ettiği mimarisi, hat ve süsleme sanatlarını örnekleyen yapıları ile de göz kamaştırıcı bir şehirdir. Asıl kültürel kimliğine Osmanlı devrinde kavuşan şehir; camileri, çarşıları, köprüleri, kervansarayları, şifahaneleri, külliyyeleri ve bu yapıların burcunda âdetâ kutlu bir yıldız gibi yükselen Selimiye Camii ile hem tarihî hem de turistik yüzünü ortaya koyar. Edirne kültürü ve tarihi üzerine bu zamana kadar birçok araştırmacı çalışmış ve önemli bilgiler ihtiva eden değerli eserler ortaya konulmuştur. *Enîsü'l-Müsâmirîn*, *Riyâz-ı Belde-i Edirne* ve *Edirne Tarihi* bu eserlerden bazılarıdır. Müstakil olarak çok kıymetli olmalarına rağmen, bu eserlerde, Edirne'ye asıl hususiyetini veren kimi unsurlar dikkate alınmamıştır.

Dr. Rıfat Osman'ın, bu zengin çalışmaların inşa etmeye çalıştığı birikime daha bütünlüklü bir yaklaşım kazandırdığı ve şehri farklı bir bakış

* Arş. Gör., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. aysenurozdemir@trakya.edu.tr

açısıyla ele aldığı özgün yazılarını da, bu külliyata dâhil etmek, Edirne'nin sanat, kültür ve tarih birikimini açığa çıkarmak açısından önemlidir. Dr. Rıfat Osman'ın *Millî Mecmua*'da yer alan, Edirne'nin evlerini, konaklarını, bahçelerini, nehirlerini ve köprülerini, plan, proje ve resim gibi görsel malzemelerle ele aldığı söz konusu yazıları, Prof. Dr. Recep Duymaz ve Doç. Dr. Yüksel Topaloğlu'nun titiz çalışmalarıyla Latin harflerine aktarılmak suretiyle Trakya Üniversitesi Yayınları arasındaki yerini almıştır.

Türkiye'nin ilk radyologlarından olan Tosyavizade Dr. Rıfat Osman (1874-1933), 1903 yılında atandığı Edirne'de tarih üzerine yapmış olduğu kültürel araştırmalar ve çalışmalar ile tanınır. 1904 tarihinden sonra “fatihler yuvası” olarak nitelediği Edirne şehrinin hizmetinde olan Rıfat Osman, bu şehri, çizimlerle, plan ve krokilerle, mimari projelerle, eser ve mektuplarıyla tarihî ikliminde belirgin kılmaya kendini adanmıştır. Bir mezar taşından, bir kitabeden, sıradan bir arşiv belgesine uzanan geniş bir yelpazede Türk ruhunu aksettiren her türlü işaretin peşine düşmüş ve bu ruhun ortaya konulması, sürdürülmesi adına birçok faaliyette bulunmuştur. Edirne Sarayı'nın yanı sıra kimi tarihi mekânların da mimari planlamasını yapan Rıfat Osman, iyi bir mimar olduğu gibi aynı zamanda mühendistir. Örneğin, İttihat ve Terakki Kulübü için inşa ettiği yapının bütün mimarlık ve mühendislik işlerini kendisi yürütmüştür. Bununla beraber, sivil mimari unsurları üzerindeki incelemelerini ağırlıklı olarak “Türk ev tipleri” üzerine yoğunlaştıran Rıfat Osman, bu evlerin, hem iç hem de dış mimari özellikleri ile Türk maneviyatını ve kültürünü kusursuz şekilde ifade ettiğini düşünmektedir. Bunlara ek olarak, Rıfat Osman, tarihçi yönünü ise, ressamlığı ile bütünleyen mühim bir simadır. Yaşadığı dönemde fırçasının ve kaleminin yaratıcı faaliyetinin ürünleri olan Edirne peyzajları, bugün için, Edirne tarihine ışık tutan önemli kaynaklar olma vasfını korumaktadır. Edirne'nin tarihî belleği olmak için yürüttüğü çalışmalar sadece bununla da sınırlı kalmamıştır; onun objektifinden çıkan fotoğraflar, yine Edirne tarihinin önemli başvuru kaynaklarıdır. Süheyl Ünver'le yaklaşık on yıllık zaman zarfında gerçekleştirdiği yazışmalar ise, Edirne'nin bir anlamda şeceresi olarak düşünülebilir. Bununla birlikte, Edirne Türk ve İslam Eserleri Müzesinin kurucusu da Rıfat Osman'dır; o, müzeye birçok önemli mezar taşının naklini gerçekleştirmekle beraber, Selimiye Kütüphanesinde bulunan birçok yazma eseri de çalışmaları ile tarihin ve insanların hizmetine sunmuştur.¹

¹ Bilgi için bk. Ahmet Güner Sayar, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 35, İstanbul, 2008, s. 105-106.

Rıfat Osman hayatının önemli bir kısmını gönülden bağlı olduğu Edirne şehrine vakfetmiş bir Edirne araştırmacısıdır. O, hayatı boyunca Edirne ile ilgili yapmış olduğu araştırma ve incelemelerinin bir bölümünü, uzun süre yazarlığını yaptığı *Millî Mecmua*'nın 15 Eylül 1926 tarihli 69. sayısından itibaren yayımlamaya başlamış ve bu önemli yayımı 15 Kânunisani 1928 tarihli 102. sayısına kadar devam ettirmiştir. Rıfat Osman bu süre zarfında “Edirne Abideleri” üst başlığı altında Edirne'nin dünden o güne kadar getirmiş olduğu tüm tarih, kültür ve yerel değerlerini söz konusu yazılara taşıyarak etraflı şekilde ortaya koymuş, bunlarla ilgili elindeki tüm malzemeleri de sunmuştur.

Prof. Dr. Recep Duymaz ve Doç. Dr. Yüksel Topaloğlu'nun hazırladığı bu özenli çalışmada makaleler *Millî Mecmua*'daki neşir sırasına göre verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin ikinci başkenti olan Edirne'ye yalnızca kılıçla mızrakla geçilmediğine dikkatleri çeken Rıfat Osman, bu zafer vasıtalarını fikir adamları, âlimler ve sanatkârlar ordusunun takip ettiğini, böylece Osmanlı dehasının “bir çadır halkından bir hükümet icat eylediğini” belirtir. Osmanlı Devleti, Edirne'de bugün tarihlerini bile tespit etmekten aciz olduğumuz nice eserler vücuda getirmiştir. Bunlardan ilki Tunca Nehri kenarında bulunan Bayezid'-i Veli Camiidir. Makalede, sekiz senede tamamlanan bu külliye'nin “hastahane ve medrese-i tıbbiye” bölümleri hakkında ayrıntılı olarak bilgi verilir, memleketimizin şehir tarihlerinin yazılmaması ise eleştirilir.

Yazar, “Edirne'de Türk Evleri” başlıklı seri makalelerinde “ev” kelimesinin Türkler için anlamının çok büyük ve derin olduğundan bahseder. Kullandıkları her tür eşyayı nakışlarla, yıldızlarla süsleyen Türkler, evlerinde de aynı özeni göstermişlerdir. Yazar, evlerin bahçe ortalarında inşa edilmesine mimaride “koteç usulü” denildiğini; ancak bu tekniği Türklerin yaygın olarak kullanmalarından dolayı “Türk usulü” denilmesinin yerinde olacağını belirtir ve söz konusu yazıda evlerin taksimatına kadar uzanan özellikleri ayrıntılı şekilde sıralanır. Bununla birlikte yazar, Edirne evlerinin bazı bölümleri inşa edilirken Edirne Sarayı'nın model olduğu tespitinde bulunur.

Edirne fethedildiğinde Türkler “Kaleiçi” adını verdikleri mahalleye yerleşmiş ve hayatlarını burada idame ettirmeye başlamışlardır. Yazar, Köprülü ailesine ait olan ve 1912'de yanan “Vezir Konağı”nın özellikle havuzlu sofası hakkında bilgi verir. “Edirne'de Türk Evleri” üst başlıklı seri makalelerin sonuncusunda ise Kaleiçi mahallelerinde çıkan üç büyük yangından sonra yeri güçlkle belirlenebilen “Yakutpaşa” ve “İhmalpaşa” camii'lerinden bahsedilir. Bu iki mabedin ortasında ise Vezir Konağı adıyla

bilinen ve Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa'ya ait olduğu anlaşılan bir konak bulunmaktadır. Yazar bu konağın diğer Edirne evlerinde bulunmayan bazı özelliklerini maddeler halinde sıralar.

Rıfat Osman, bir diğer yazısında “İncili Köşk”ün ele geçirilen üç resmini karşılaştırır. Bu resimlerden biri Almanya’da bulunmuştur ve İncili Kasır’ın ilk zamanlarına ait olduğu tahmin edilmektedir. Diğer resimlerden biri Joannen adlı kişinin *Osmanlı Tarihi*’nin 55’inci levhasındadır; diğeri de Ziya Beyefendi’nin *İstanbul ve Boğaziçi* isimli eserinde neşredilen ve Choiseul Gauffier’in 1842 tarihli eserinden kopyalanmış olan levhadır. Bu üç resim arasındaki belirgin farklar bu yazıda belirtilmiştir.

“Edirne’de Ecnebi Misafirlerin Kabulleri Hakkında” başlıklı yazıda, İstanbul’un fethinden sonra dahi hükümet heyetinin Edirne’den vazgeçemeyip İstanbul’a gelen elçileri Edirne’de ağırlayışları konu edilir.

Rıfat Osman, bir yazısını da Mimar Sinan’a ayırmıştır; Sinan’ın doğumu, gençliği, askerliği, seyahatleri, mimarlığı, yetiştirdiği öğrencileri, özel hayatı ve son günleri hakkında bilgi verir.

“Sadrazam Merzifonî Kara Mustafa Paşa’nın Kesik Başı Nerededir?” başlıklı makalede, Viyana mağlubiyetinden sonra başı kesilerek Edirne’ye getirilen Sadrazam Kara Mustafa Paşa’nın başının akıbeti üzerinde durulmaktadır.

“Tarih Sahifeleri: Edirne Nehirleri Tarihte ve Zamanımızda” üst başlığıyla yayımlanan seri makalelerde Tunca, Meriç ve Arda nehirlerinin Edirne’ye hangi yollardan geçerek vasıl oldukları üzerinde durulur. Bu nehirlerden şehirle en çok ilişkisi olan Tunca olmakla birlikte, kıyılarında ilk saray ve birçok yalı inşa edilmiştir. Bu serinin ikinci makalesinde Edirne’ye baharın gelişiyle birlikte halkın Bülbül Adası’na, Kasımpaşa burnuna, Tunca sahillerine giderek vakit geçirdikleri belirtilir. Yazar daha sonra Edirne’nin meyveleri ve dolaplı bahçeleri hakkında ayrıntılı bilgiler verir. Serinin üçüncü makalesinde sulama işlemi için kullanılan bir mekanizma olan dolaplı bostan kuyularının bulunduğu alanın mimari dokusu ele alınır. Serinin dördüncü makalesi, mesire yerleri içerisinde her zaman için en kıymetli kabul edilen “Sarayıçi”nin mevki hakkında önemli bilgiler ihtiva eder. Serinin diğer makalelerinde, tarihin derinliklerinde kaybolan, zamanımıza kadar yaşayan, yeniden inşa edilen köprüler merkeze alınarak nehirlerin tarihi süreç içerisindeki görünümü anlatılır. Bu köprüler arasında Mihal Köprüsü, Yeni Köprü-Eski Köprü, Meriç Köprüsü, Sarayıçi Köprüsü, Sultan Süleyman Köprüsü, Cephanelik Köprüsü, Saraçhanebaşı Köprüsü, Bayezit Köprüsü-Yalnızgöz Köprüsü bulunmaktadır. Ayrıca bu köprülerin ortalarına

inşa edilen, halkın “tarih köşkleri” dedikleri ve yerlerine göre çeşitli işlere tahsis olunan kasırlardan müstakil bir makalede bahsedilir.

Bu yazılar, Edirne’yi çok iyi bilen, ona hizmet eden birinin gözlemlerine, araştırmalarına dayanan, Osmanlı Türkçesiyle ortaya konulmuş önemli bilgileri haiz metinlerdir. Eski yazı engeline takılan bu eserin yeni yazıya aktarılması ile birlikte kültür ve medeniyet şehri Edirne’nin karanlıkta kalan pek çok cephesi ve kıymeti geniş okuyucu ve araştırmacı kitlesinin hizmetine sunulmuş, yanı sıra Edirne’nin, bir kültür ve medeniyet şehri olduğu gerçeği bir kez daha vurgulanmıştır. Bu münasebetle metinleri yeni yazıya aktaran hocalarımızı ve özellikle kültür şehri Edirne’yi yapmış olduğu yayınları ile daha da görünür kılan Rektörümüzü kutluyoruz.